

Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні безпеки суддів

Матохнюк Дмитро Борисович –
здобувач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ

У статті розглянуто деякі аспекти роботи органів внутрішніх справ та їхню роль у забезпеченні безпеки суддів.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, забезпечення безпеки, працівники суду.

Постановка проблеми. Відповідно до законів України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, “Про судову охорону України” та “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, одним із суб’єктів, що забезпечують безпеку зазначених осіб, є спеціальні підрозділи ОВС. Судова міліція – спеціальний підрозділ, що входить до структури міліції громадської безпеки та створюється у складі ГУМВС України в Криму, м. Києві та Київській області, УМВС України в областях та м. Севастополі відповідно до типових штатів, затверджених МВС України.

Необхідність створення такого спеціального підрозділу викликано значною кількістю погроз убивством, насильством, знищенням майна щодо суддів, а так само їх близьких родичів у зв’язку зі здійсненням правосуддя. При цьому застосовуються різні форми погроз – усні, письмові, телефоном, шляхом демонстрації зброї тощо. Зазначені факти неправомірного впливу, як зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України, поширені в більшості регіонів України [1, с. 20]. Саме вказаними обставинами обумовлена необхідність здійснення судовою міліцією правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров’я і майна осіб, взятих під державний захист, від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя.

З огляду на наведене, національний механізм забезпечення безпеки суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, має відповідати міжнародним стандартам у цій галузі, що сприятиме гармонізації національного законодавства з міжнародним [2, с. 158].

Стан дослідження. Станом на сьогодні опубліковано чимало робіт з досліджуваної проблематики. З-поміж найвагоміших можна відзначити такі наукові праці зарубіжних та українських учених: М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, Б. І. Бараненка, В. С. Венедиктова, В. М. Вітрука, В. В. Голубця, О. В. Горбачова, Е. О. Дідоренка, О. Ф. Долженкова, О. М. Клюєва, І. П. Козаченка, О. І. Козаченка, П. В. Коляди, Я. Ю. Кондратьєва, В. Н. Кудрявцева, В. С. Кузьмичова, О. В. Лавриненка, А. Г. Лекаря, В. К. Лисиченка, П. С. Матишевського, В. Я. Мацюка, В. А. Некрасова, Д. Й. Никифорчука, В. І. Осадчого, В. О. Соболева, В. М. Тертишника, В. Ф. Усенка, О. Ф. Штанька тощо.

Мета цієї статті полягає у висвітленні питань, що стосуються забезпечення безпеки суддів органами внутрішніх справ.

Виклад основних положень. Правові застави, які забезпечують досягнення зазначених цілей працівниками підрозділів судової міліції, визначено в законах України “Про міліцію”, “Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів”, “Про оперативну-розшукову діяльність”, розпорядженні Кабінету Міністрів України № 335 від 28 червня 1997 року “Про створення у структурі міліції громадської безпеки спеціальних підрозділів для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, наказах МВС України № 467 “Про створення спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів”, № 130 “Про затвердження Тимчасової інструкції про порядок забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів та Порядку супроводження осіб, взятих під державний захист, під час забезпечення заходів особистої охорони”.

Аналіз зазначених нормативних актів дозволяє констатувати створення і розвиток в законодавстві України міжгалузевого інституту державного захисту суддів, працівників суду, право-

охоронних органів та осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя.

Під таким правовим інститутом вчені розуміють сукупність правових норм, які регулюють підстави, умови та порядок прийняття компетентними державними органами рішень про застосування заходів безпеки до конкретної особи і виконання цих рішень уповноваженими на те правоохоронними органами шляхом здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, які спрямовані на захист життя, здоров'я, житла та майна особи, що взята під захист, від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [2, с. 160].

Розглядаючи питання забезпечення безпеки суддів і працівників апарату судів, їх близьких родичів, для реалізації зазначеного завдання розроблено відповідний механізм, який передбачає такі елементи: надходження заяв, повідомлень або отримання оперативної інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну зазначених осіб; перевірку отриманої інформації працівниками відповідних підрозділів ОВС України з можливістю залучення до цієї діяльності представників інших правоохоронних органів; прийняття рішення про застосування заходів безпеки чи відмову в їх застосуванні; конкретне застосування заходів безпеки; прийняття рішення про їх скасування; оскарження рішення про відмову в застосуванні захисних засобів чи їх скасування. Аналіз практики діяльності підрозділів судової міліції дозволяє стверджувати про наявність певних недоліків правового та організаційного характеру, які значно знижують ефективність зазначеного напрямку правоохоронної діяльності.

Виходячи із аналізу положень Закону України "Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів", можна зробити висновок, що працівники судової міліції володіють широким арсеналом спеціальних заходів забезпечення безпеки, під якими розуміють різногалузеві превентивні правові засоби, що забезпечують у процесі судочинства та поза ним захист певної категорії осіб від заборонених кримінальним законом та інших форм посткримінального впливу, і такі, що розрізняються за своїм змістом (способом забезпечення безпеки), за колом осіб, до яких вони можуть бути застосовані, та іншими критеріями [3, с. 4]. При цьому зазначимо, що порядок реалізації деяких з них (заміна документів, зовнішності, встановлення телефону за місцем проживання з використанням технічних засобів контролю і прослукування телефонних та інших переговорів, зміна місця роботи) фактично залишився не врегульованим, що дозволяє говорити про їх неіснуючість, яка ще більше підтверджується відсутністю необхідних технічних засобів і матеріальної бази для їх реалізації [2, с. 163].

Необхідно звернути увагу також і на іншу проблему. Мова йде про відсутність належної охорони громадського порядку та безпеки в приміщеннях судів. Виконання зазначеної функції

покладено також на підрозділи судової міліції, але останні здійснюють таку охорону не на постійній основі, а лише у випадках охорони певних учасників судового провадження, а також під час розгляду кримінальних проваджень, які мають особливий суспільний резонанс. У всіх інших випадках приміщення судів, де переважно працюють жінки, залишається без будь-якого захисту, що не відповідає нагальним потребам. У зв'язку з викладеним, гостро стоїть питання про організацію постійних міліцейських постів у судах усіх рівнів. У той же час ми розуміємо, що реалізація зазначеної пропозиції за допомогою працівників міліції на сьогодні, враховуючи постійне скорочення їх штатів, є малоімовірною, що викликає необхідність пошуку нових форм охоронної роботи.

Вважаємо, що як можливий варіант вирішення зазначеної проблеми можна використати досвід Російської Федерації з цього питання. Російський законодавець пішов шляхом створення відносно нового правоохоронного органу – служби судових приставів, правовий статус яких був закріплений у Законі Російської Федерації "Про судових приставів" [4]. Залежно від обов'язків, які виконують судові пристави, вони поділяються на судових приставів, що забезпечують встановлений порядок діяльності судів, і судових приставів-виконавців, які виконують судові акти та акти інших органів. Зрозуміло, що для теми нашої розмови цікавим є дослідження статусу першої групи судових приставів, які, з погляду на їх повноваження та призначення, є фактично судовими поліцейськими [5, с. 44]. Підтвердження цьому ми знаходимо у статтях зазначеного законодавчого акта РФ, де чітко визначено обов'язки та права останніх. Так, вони: забезпечують у судах безпеку суддів, засідателів, учасників судового процесу та свідків; забезпечують охорону будівель судів, судових приміщень у робочий час; підтримують громадський порядок у судових приміщеннях; попереджують і припиняють злочини та правопорушення, встановлюють порушників, а у випадках необхідності затримують їх для подальшої передачі до органів міліції; здійснюють привід осіб, які ухиляються від явки до суду, тощо. Для належного виконання перелічених обов'язків судові пристави наділені значними повноваженнями, які виявляються, крім іншого, в їх праві на застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї. З викладеного можна зробити також висновок, що основним місцем роботи зазначених посадових осіб є суд.

Процес організації роботи судових приставів у Російській Федерації викликає чимало нарікань з боку вчених, практичних працівників правоохоронних органів, суддів, де головна проблема пов'язується із невдалим підпорядкуванням зазначеної служби, яка на сьогодні є структурним підрозділом Міністерства юстиції Російської Федерації. Як можливий варіант вирішення зазначеної проблеми пропонується перевести судових приставів судів загальної юрисдикції до струк-

тури Судового департаменту при Верховному Суді Російської Федерації [6, с. 7]. Викладені проблеми функціонування служби судових приставів Російської Федерації необхідно вивчити та врахувати при побудові власної служби охорони правосуддя в українській державі.

Слід відзначити що, на сьогодні є всі підстави для такого кроку, але виникає запитання щодо того, у межах якого відомства вона має функціонувати і які завдання повинна виконувати. Реальним прикладом вирішення зазначеної проблеми є інститут Маршалської служби США, основними функціями якої є: захист федеральних суддів; забезпечення ефективного функціонування судової системи, а саме: а) перевезення федеральних ув'язнених; б) охорона федеральних свідків; в) розпорядження конфіскованими коштами та майном; розшук і арешт осіб, які ухиляються від федерального слідства та суду; здійснення процедури екстрадиції федеральних злочинців [7, с. 26]. Таким чином, зрозуміло, що зазначена служба виконує повний комплекс охоронних функцій правосуддя, тоді як у нашій державі вони виконуються фактично трьома основними суб'єктами: судовою міліцією, підрозділами внутрішніх військ МВС України (відповідно до Закону України "Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України" на них покладаються обов'язки щодо конвоювання заарештованих і засуджених, охорони підсудних під час судового процесу); службою судових розпорядників. Іноді до зазначеної діяльності залучаються також військовослужбовці Збройних Сил України, працівники інших правоохоронних органів України.

Зрозуміло, що економічний стан нашої країни, історичний розвиток системи правоохоронних органів не дасть змоги у близькому майбутньому створити подібну єдину службу. Але певні кроки у напрямку вдосконалення існуючої системи такого забезпечення проводити необхідно.

Слід відмітити, що першочерговим кроком повинно стати посилення ролі судових розпорядників у охороні судів і суддів, що може бути зроблено на прикладі створення служби судових розпорядників у Російській Федерації. Керівництво їхньою роботою, налагодження взаємодії з іншими правоохоронними органами необхідно покласти на Державну судову адміністрацію України, оскільки одним з її призначень є забезпечення у взаємодії з органами суддівського самоврядування, судами та іншими правоохоронними органами незалежності, недоторканності та безпеки суддів. Необхідно також відмітити, що вдосконаленню ефективності роботи підрозділів судової міліції, а також інших структур ОВС України у справі забезпечення охорони судів і суддів буде сприяти загальне реформування зазначеної системи правоохоронних органів, яке викликано низкою чинників.

По-перше, політичне, економічне та соціальне становлення суспільства в процесі побудови демократичної правової держави зумовлює потребу приведення правових, організаційних,

структурних та інших засад функціонування органів виконавчої влади України у відповідність до нових умов їх діяльності та розвитку. Звичайно, діюча система МВС, створена багато років тому, була пристосована до суспільно-політичного ладу колишнього Союзу РСР. Наразі структурна побудова, завдання та функції, форми і методи роботи ОВС, хоч і набули певних еволюційних змін, усе ще не повністю відповідають сучасним політичним, економічним та соціальним реаліям в Україні. Як наслідок, діяльність органів внутрішніх справ не завжди встигає за процесами розбудови нової держави.

По-друге, структура системи МВС та організація управління нею надто громіздкі. Численні підрозділи і ланки управління дублюють одна одну, що спричиняє неузгодженість і паралелізм у виконанні функцій. Звідси – низький рівень впливу управлінських структур на ефективність діяльності системи.

По-третє, в системі виконавчої влади Міністерство внутрішніх справ з підпорядкованими йому органами і внутрішніми військами є центральною ланкою забезпечення правопорядку і боротьби зі злочинністю в державі, тому воно повинно переорієнтувати свою діяльність на забезпечення, насамперед, захисту прав і свобод людини [8, с. 220–221].

Висновок. Підбиваючи підсумок викладеного, зазначимо, що охорона судів і суддів, яка відбувається з використанням суто адміністративних спеціальних заходів, реалізується у формі охоронних правовідносин адміністративно-правової спрямованості. Зазначений вид відносин може бути розділено на три групи. Першу складають відносини, які виникають між спеціальними підрозділами міліції, покликаними забезпечувати безпеку суддів і працівників апарату суду, членів їх сімей та близьких родичів і власне судом (суддею). Особливістю зазначеної групи відносин є те, що забезпечення функції охорони зазначених суб'єктів покладається на окремий підрозділ органів внутрішніх справ України і реалізуються зазначені відносини у формі активних дій. До другої групи необхідно віднести ті з них, де реалізація охоронної функції щодо суддів реалізується ними самими за сприяння органів внутрішніх справ. Мова йде про відносини, які виникають, наприклад, з приводу придбання, видачі, обліку, зберігання та застосування вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, спеціальних засобів індивідуального захисту працівниками судів. Третю ж групу відносин складають ті, які виникають під час самостійної реалізації суддями норм адміністративного права, покликаних захищати та забезпечувати нормальну діяльність суду шляхом застосування до винних осіб адміністративних санкцій.

Список використаних джерел

1. Практика застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 16. – С. 19–29.

2. Шило О. Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах / Шило О., Маринів В. // Вісник Акад. правових наук України. – 2000. – № 21. – С. 157–166.

3. Епихин А. Ю. Концепция безопасности личности в уголовном судопроизводстве / А. Ю. Епихин // Рос. судья. – 2002. – № 1. – С. 2–5.

4. О судебных приставах : Федеральный закон РФ от 19 июля 2009 г. № 194-ФЗ / [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.rg.ru/2009/07/22/pristavy-dok.html>.

5. Поляков М. Судебные приставы или судебная полиция? / М. Поляков // Рос. юстиция. – 2000. – № 3. – С. 44.

6. Чернявский В. Проблемы организационного обеспечения деятельности судов / В. Чернявский // Рос. юстиция. – 2000. – № 9. – С. 5–7.

7. Савченко А. Маршалська служба США: на сторожі федерального правосуддя / А. Савченко // Міліція України. – 2001. – № 9. – С. 26–27.

8. Кравченко Ю. Ф. Міліція України / Ю. Ф. Кравченко. – К. : Генеза, 1999. – 432 с.

В статье рассмотрен вопрос обеспечения безопасности лиц, которые конфиденциально сотрудничают во время оперативно-розыскных мероприятий.

The article is devoted to the question concerning the security of the persons who confidentially cooperate in the operative-investigative measures.

Стаття надійшла до редакції журналу 6 травня 2014 року.